

Pályairányítás

Párizs, 1973. Armand Colin. 324 oldal

Senki sem tagadja — írja a szerző bevezető soraiban —, hogy az iskolai pályairányítás rendkívül fontos. A nézetek azonban egyáltalán nem tisztázottak ebben a tekintetben. Még a közelmúltban is egyszerűen közömbös volt az iskola számára — nagyjában-egészében az egész nevelés számára —, hogy a gyermek egy következetes pedagógiai folyamat eredményeképpen válassza ki a sok foglalkozás közül a számára legmegfelelőbbet, hajlamainak, képességeinek a legkedvezőbbet. A gyermek a családban növekedve szüleinek magatartását utánozta; számára a szülők fedezték fel a világot, és a szülők fedezték fel a jövőjét is. Legtöbbször nem is gondolhatott arra, hogy más pálya is lehetséges, mint amit a szülők kiszemeltek számára, vagy hogy saját elgondolásai, vágyai szögesen elterheltnek a szülők által kiválasztott pályától, élettől. Ha jól meggondoljuk, ez is pályairányítás, egy állandóan érvényesülő ráhatás a gyermekre, ezt azonban inkább negatív pályairányításnak nevezhetjük. Voltak természetesen ennek a negatívumnak másféle hatásai is: néha a gyermek szögesen szembeszegült a szülői ráhatással és minden rábeszélés ellenére követte a saját maga választotta élethivatást.

A legfontosabb, amit a könyv leszögez, hogy a pályairányítás nem valamely kampány-szerű akció-sorozat vagy vizsgálati módszer alapján egyszer s mindenkorra a gyermek sorsát eldöntő intézkedés, hanem az egész nevelést átható állandó és tudatos pedagógiai folyamat.

A könyv természetesen az 1959-i reform óta érvényben lévő francia közoktatási rendszert vizsgálja a pályairányítás szempontjából. Ez a reform a baloldal részéről a bírálatok állandó pergőtűzében áll a megvalósítás nehézsége és az osztályszempontok érvényesülése miatt. Tény azonban, hogy ez a reform építette be első ízben az iskoláztatás rendszerébe teljes határozottsággal a pályaválasztás szempontjait: az öt osztályos elemi iskola elvégzése után a középfokú oktatás első ciklusának 6. és 5. osztályai (a francia felülről lefelé haladó számozás szerint) az orientáció, a pályairányítás célját szolgálják. Jelentős tehát ez az újítás (s számunkra — ahol még csak iskolán kívüli pályairányítás, illetőleg pályaválasztási tanácsadás működik — különösen figyelemre méltó), mégis az új francia iskolarendszernek éppen ezek az osztályai a legvitatottabbak.

Az elemi iskola elvégzése után ugyanis ez a reform egy „közös törzset” (tronc commun) tervezett a 16. éves korig (eddig tart az iskolakötelezettség), tehát azt kívánták elérni, hogy a tanulók az első ciklus végéig, a 6, 5, 4. és 3. osztályokban egységes szempontok szerint tanuljanak, egyidejűleg pedig módot kapjanak az egyéni irányultságaik, hajlamaik tanulmányozása révén a saját életpályáik felé haladásra, illetőleg arra, hogy a nevelés hatására önként, tudatosan válasszák meg az életpályájukat. A 6. osztályba lépő tanuló három tagozat egyikében folytathatja a reform szerint tanulmányait: a gimnáziumi típusú, az „általános” típusú és az „átmeneti” típusú iskolában.

A könyv részletesen, szellemesen és világosan elemzi ezt a három tagozatot, amelyek tanulói tulajdonképpen társadalmi osztályok szerint különülnek el. A végrehajtási utasítás ugyanis úgy határozza meg az első tagozatba kerülésnek a kritériumát, hogy oda a legjobb tanulók kerülhetnek, akikkel a legkevesebb probléma volt az elemi iskolában, tehát a kitűnő gyerekek. A második tagozatban a tanterv ugyanaz, mint az elsőben, de bizonyos lassítással, kihagyásokkal, mert ide már a kevésbé sikeres tanulók kerülhetnek, akikkel valamilyen probléma volt az elemi oktatásban. Még világosabb az egész kép, ha a III. tagozatra vonatkozó utasításokat vizsgáljuk. Ez a tagozat tulajdonképpen — a rendeletek nem is fukarkodnak ennek a pontos meghatározásával — a „többieket” gyűjti össze. Abban az értelemben is, hogy a kötelező iskoláztatásnak a 16. életévig történt meghosszabbítása szükségessé tette azok számára is az iskolai foglalkoztatást, akiket nem tartanak alkalmasnak a továbbtanulásra. A miniszteri körlevelek ezeket a tagozatokat a legkülönbözőbb nevekkel illették: az „elégtelen ismeretekkel és képességekkel rendelkezők”, az „alacsony képzettséggel rendelkezők, de tehetségesebbek”, a „lassabban fejlődők”, a „szellemileg restek” és konkrétan így is: „a munkások, parasztok, kézművesek gyermekei számára, akik az apjuk foglalkozását fogják követni”; sőt az 1972-es tanév kezdetéig hivatalosan még így is illették ezt a 6/III. tagozatot: „a társadalmilag elmaradtak, idegenek, betegség miatt hátramaradtak” számára szervezett iskola.

Mindebből világos már így is, hogy az ezen az alapon történő pályairányítás társadalmilag nagymértékben elhibázott, illetőleg az uralkodó osztályok tendenciózus műve. Attól függetlenül, hogy még mindig előkelő iskola a klasszikus gimnázium (lycée), az I. tagozat, de ez a továbbhaladásnak is az útja. A rendelet természetesen ezt úgy fogalmazza meg, hogy a legképzettebbek és a legtehetségesebbek kerüljenek ebbe a tagozatba. De a képzettség és az elemi iskola legsikeresebb elvégzése jelentős mértékben az otthoni körülményektől függ: a szülői

környezettől és segítségnyújtástól. Kétségtelen, hogy a tehetség ettől függetlenül is létezik, de hát itt a kiművelésről van szó elsősorban. Különbég van a nevelők között is. Az I. tagozat oktatói képesített tanárok, és minden tantárgyat más tanár tanít. A II. tagozat pedagógusainak zöme csak tanító képességgel rendelkezik, és itt nincs szigorúan tantárgyak szerinti oktatás.

A rendelet ugyan lehetővé teszi az egyik tagozatból a másikba való átlépést, sőt alapvetően kimondja, hogy a megfigyeléseket összegyűjtve három hónaponként döntení kell: melyik tanuló maradjon meg az eredeti tagozatban, melyiket kell áthelyezni. Az I. tagozatban kezdők közül azonban csak egészen kevés kerül át a megfigyelések alapján a II. tagozatba, még kevesebb a III-ba. Ugyanígy — bár a rendelet nyilvánvalóan ennek ellenkezőjét hangsúlyozza — a II. tagozat tanulóinak is nagyon kevés lehetőségük van az I. tagozatba kerülésre, a III. tagozat tanulóinak pedig gyakorlatilag semmi. A végleges pályairányítás a reform rendelkezései szerint az 5. osztály végén történik. Ekkor, összegyűjtve az összes adatokat, a tantestület javaslatot készít a tanügyigazgatási képviselők, pszichológusok és az egyes szakmák képviselőiből álló ún. Pályairányítási Tanács számára, amely azután dönt a tanulók további sorsáról.

Ismételjük: e két osztállyal került be a francia iskolák rendszerébe a pályairányítás. Hogy sikere mérsékelt volt, ezt — mint említettük — társadalmi okok magyarázzák: az uralkodó osztály a pályairányítást saját szempontjai szerint tervezte meg. De a konzervativizmus is akadályozta a reform végrehajtását: ragaszkodás a régi formákhoz, a klasszikus gimnáziumhoz, idegenkedés az ipari pályáktól. S jelentős akadályt jelentettek az anyagi okok, amit a francia demokratikus erők keserűen panasznak: atombombára volt pénz, de a reform megvalósítására szükséges épületekre, iskolai felszerelésekre vajmi kevés.

Mindezt részletesen elemzi és erős kritikával illeti a könyv. Ugyanakkor azonban elvileg és nagyon figyelemre méltóan tárgyalja a pályairányítás egész problematikáját. Ez a kérdés valóban rendkívül sok figyelmet, hatalmas apparátust és nagy gondosságot kíván, hiszen ez a gyermek egész iskolai pályafutását átfogó feladat.

„A pályairányítás mindenképp azoknak a tényezőknek gondos elemzését kívánja, amelyek a tanulók iskolai pályafutását befolyásolják” — írja Anne de Voüffé. — Egy gyermek számtalan ok miatt marad el az osztály haladási ritmusától: nem érte el azt a szellemi érettséget, amely nélkülözhetetlen bizonyos ismeretek elsajátításához; nem hajlandó tanulni, mert ez véleménye szerint hátráltatja testi fejlődését... mert csakazértis szembe helyezkedik a felnőttek akaratával... mert semmi nem kelti fel az osztályban az érdeklődését... mert tudat alatt is fél attól, hogy túlhaladja szülei műveltségbeli színvonalát...; egy olyan családi környezetben él, ahol nagyon keveset beszélnek, és ha beszélnek, egészen más nyelven fejezik ki magukat, mint ahogyan ezt az iskolában hallja... egy olyan családban, amelyik nem érdeklődik az iskola iránt, amelynek kényelmesebb a saját középszerűsége...; úgy érzi, hogy gyötrik, megalázzák, nemcsak a tanulmányainak az elégtelensége miatt, hanem már azt is megaláznak tartja, hogy tagozatot kell változtatnia...; esetleg messze lakik minden iskolai épülettől, és mindennap arra kényszerítik, hogy fárasztó utazást tegyen meg egy olyan képzés érdekében, amelyik egyáltalában nincs igényre...; esetleg valamilyen testi hátrányban, szellemi elmaradottságban szenved, ami arra kényszeríti, hogy ideiglenesen vagy véglegesen elhagyja az iskolát.

Amikor felsoroltuk ezeket a tényezőket, napról napra olyan helyzeteket említettünk, mint amikor ki akarunk egyenlíteni egy mérleget, anélkül, hogy kiegyenlítő súlyaink lennének: az egyik oldalon rárakjuk a súlyos tárgyakat, a másik oldal felbillen, akkor rárakjuk a másik karra, de végleges kiegyenlítés nem jöhet létre." (12. old.) Így foglalja össze a szerző azt a rendkívül összetett feladatot, amellyel nemcsak az orientáció szempontjából, hanem általában a nevelés szempontjából meg kell birkóznia a nevelőnek. Természetesen erősen csökkennek ezek, ha az állam központilag és társadalmilag segítséget nyújt. De mindez a sok divergencia éppen az orientáció megvalósítása felé mutat. Rendszeres megfigyeléssel intézményesen ki kell tapasztalni, gondosan mérlegre vetve lemérni a tanulók, a gyermek képességeit és lehetőségeit. És a legmegfelelőbb pályák felé irányítani.

Anne de Voüffé könyve — mint látható — képet ad a francia iskolarendszerről is, amely Franciaország jelenlegi társadalmi helyzetéből következően is csak félmegoldásokra képes. De még egy fontos szempontot is felvet a szerző: azt, hogy a népgazdaság követelményei milyen mértékben befolyásolják a pályairányítást. Elképzelhető ugyanis, hogy a tanulók nagy százalékban szeretnének olyan pályákra menni, amelyek vagy túlszűfoltak, vagy pedig nem felelnek meg a természet igényeinek. Szóba hozza azt a jelenséget is, mely nemcsak Franciaországban érezhető: túlságosan sok humán irányultságú tanuló kerül ki az iskolákból, és jóval kevesebb a természettudományos vagy műszaki érdeklődésű diák. Pedig az ipar hatalmas arányú fejlődésével az egész világon mindenütt inkább műszaki szakemberekre van a legnagyobb szükség. Említi azokat a terveket, amelyek ennek a megváltoztatása érdekében felvetődtek. A legegyszerűbb elgondolás az volt, hogy vissza kell szorítani a humán-képzést, és a műszaki pályák felé kell irányítani az ifjúságot. A probléma azonban jóval bonyolultabb, és csak egy hosszabb és gondosan folytatott pályairányítás hozhat megoldást.

Érdeemes a francia pályairányítási szakkönyv kapcsán megemlíteni, hogy a közelmúltban — Pierre JUQUIN előszavával — nyomtatásban is megjelent az a törvénytervezet, amelyet a Francia Kommunista Párt nyújtott be a francia képviselőházba ezzel a címmel: *Pályaválasztási törvénytervezet a demokratikus és korszerű alapiskola létrehozására*. E tervezet alapján két évvel meghosszabbodna a tankötelezettség, a 18. életévig, és egységes, mindenkire kötelező, szilárd intézménnyé épülne ki az alapiskola, különösen ennek az első elemítől a 15. évig terjedő, kilenc tanévet magában foglaló „közös törzse”. E tervezet így fogalmazza meg az orientáció célját: „Minden fiatal aktív és tudatos pályaválasztása a benne kifejlesztett képességek és a társadalom szükségleteiről és lehetőségeiről kapott információk segítségével.” Hangsúlyozza a javaslat, hogy az oktatásba való belépéstől kezdve minden egyes tanulót — a folyamatos megfigyelés nyomán — ösztönözni kell képességei kifejtésére, megszüntetve természetesen a tanulók szétosztását a különböző tagozatok között a „közös törzs” befejezéséig.

A pályairányítás alapintézménye a tervezet szerint a nevelőtestületből, a szülők és tanulók megválasztott képviselőiből álló osztálytanács. Az osztálytanács munkáját a pályairányításban a szülőkkel, a tanulókkal, az orvosokkal, pszichológusokkal és más szakemberekkel folytatott megbeszélések segítik elő. Szükséges a szoros kapcsolat megteremtése a közoktatás és a gazdasági élet között, hogy a közoktatás az állandó szükséglet és lehetőségek tudatában végezze a pályairányítás munkáját. S a demokráciát természetesen nemcsak papíron képzelik el e tervezet szerzői, hanem a valóságban: minden tanulónak meg kell adnia a jogot a tanulásra, képességei kibontakoztatására; minden tanulónak egyenlő körülményeket kell biztosítani a fejlődésre, illetőleg a különböző körülményeket ki kell egyenlíteni. Ehhez azonban nem elég a tandíjmentesség, hanem hatalmas, központilag irányított anyagi beruházások szükségesek. Múlhatatlanul szükség van új iskolák létesítésére, ahol az egységes alapiskola megvalósulhat. Jelenleg ugyanis az is közrejátszott a reform sikertelenségében — pontosabban abban, hogy nem sikerült az iskola „közös törzsét” (a 6, 5, 4, 3. osztályok) megvalósítani —, mert nem lévén elegendő iskolaépület, ezért a régi, nagy múltú lycée-k úgy kezelték az első ciklust, mint saját hajdani alsótagozatukat, s ez végzetes volt a 6. osztály tagozataira. Az FKP-tervezet előírja a központi internátusok létesítését azokon a vidékeken, ahol távol vannak a központi iskolák a tanulók lakóhelyétől és a bejárás fárasztó, nehézkes. Ahol pedig nem létesülnek központi internátusok, ott haladéktalanul meg kell szervezni a tanulók utaztatását. (A tervezet magyar fordításban 1976-ban megjelenik a Tankönyvkiadó gondozásában.)

Kétségtelen, hogy a korszerű nevelés egyik legfontosabb feladata a helyes pályairányítás, amelynek át kell hatnia az egész nevelési rendszerre. A szocialista országokban ennek társadalmi és gazdasági alapja biztosítva van. Anne de Vooght könyvét ezért tanulással forgathatják a magyar olvasók is. (Az Országos Pedagógiai Könyvtárból kikölcsönözhető.)

CZIRÁKY ISTVÁNNÉ